

60. Naine läks aita ehtimaie,
keeras oma kirstu juurde,
astus annivaka juurde,
leidis ehted itkemassa,
kaelarahad kaebamassa.
Naine noori nõudelema,
65. kabu kohe küsimaie:
«Mida itked, ehtekene,
mida kaebad, kaelaraha?»
«Toda itken, naisekene,
toda itken, kabukene,
70. jää ei meil selgasäädijada,
jää ei meil päälepanidijada!»
Naine lausus meelestani,
lausus meele poolestani:
«Ära itke, ehtekene,
75. ära kaeba, kaelaraha!
Maha jääb mul kaks lasta,
kaksi kahjukandijada —
jäävad sul selgasäädijaksi,
jäävad sul päälepanidijaksi.»
80. Naine läks äialta küsima,
naine läks ämmalta küsima:
«Emakene, hellakene,
isakene, kullakene,
kallis kaasa kasvataja —
85. Toomas õhkab õlgedella,
ajab mind mahlale mäele,
alla vahtera valusa —
kas mul minna noorukesel,
kas mul kaldu kabukesel?»
90. «Mine nüüd mine, miniani,
mine mehe meelta mööda,
käi kaasa käsku mööda!»
Hakkas naine siis minema,
kabukene kaldumaie —
95. läks ta mahlale mäele,
alla vahtera valusa.
Küdi künnilla kõneles,
nadu karja kaitsemalla:
«Ära sa mine nüüd, minia,
100. ära sa veere, vellenaine!
Sinna soed summas läksid,
karud karjana kadusid,
viis läks hulka vareseida,
kaksi hulka kaarna'aida —
105. kõik nad veer'vad su verele,
röök'vad naise raipe'ele!»
Naine noori, noorukene
ikka läks mahlale mäele,
läks ta mehe meelta mööda,
110. kuldapüti ta kohale,
vaskivaadi ta varjule,
hakkas pütist kummutama,
vaskivaadist ta valama —
kuulis soosta nüüd sabinat,
115. kuulis roosta nüüd rabinat.
Tuli välja musta meesi,
musta meesi, põrgupoissi,
kirves mürgine mürises,
varsi vaskine vabises:
120. «Naine noori, noorukene,
pane pea paku pääle,
kaela kännujuure pääle!»
Sinitiiba tsirgukene,
vahajalga varbelane
125. lendas lepa oksa pääle,
kargas kännujuure pääle.
Naine lausus meelestani:
«Sinitiiba tsirgukene,
vahajalga varbelane
130. vii nüüd sõna vendadele,
anna kuulda mu kodule —
siia minda hukatakse,
naista noorta tapetakse,
vaga verda vaevatakse!»
135. Tulid vennad viiekesi,
kodunt tulid kuuekesi,
tegid tule kesa pääle,
valu suure vainu pääle.
Toomas kinni köidetie,
140. kaksi jalga kammitsasse,
kümme sõrme köidikusse,
pandi selili tulesse.
Toomas tulesta kõneles,
palavasta pajateles:
145. «Kuule, noori naiseveli,
annan kulda kotitäie.
hõbedat veel hõlmatäie,
vana vaske vakatäie —
ärge tulde mind tõugake,
150. ärge pange palavasse!»
Venda lausus meelestani:
«Ega kulda jalul kõnni,
hõbe keelilla kõnele —
minu sõsar jalul kõndis,
155. sõsar keelilla kõneles!»
Toomas tore, mees madala,
ikka tulle ta tõugati,
paha poissi palavasse,
kurja meesi küpsemaie!
160. Toomas tulesta kisendas:
«Kuulge, kuulge, noored mehed,
ärge teie nõnda tehke,
nagu mina, Toomas, poisikene
oma hullulla päälla!
165. Saatsin surma naise noore,
hukka oma teisepoole!
Kui sa võtad naise noore,
mõistad võtta — mõista hoida,
mõista õigesti elada!»

II OSA

9. EPIGRAAF IV

- Kes seal sõidab silda mööda,
Kuramaa mägesid mööda —
täkku alla kui see tähti,
mees on pealla kui see päeval!
5. Tuleks see meesi minule, peaks ta mind omale võtma,
paneks mind padjule magama,
seaks mind siidivoodiesse!
Lähen sellel', kellel' loodud,
10. kellele veri vedanud.

10. «KULDNAINE»

- Vennakene, hellakene,
töot'sid naiseta elada,
abikaasata ajada,
tüdrukuta teha tööda.
5. Ei saand naiseta elada,
abikaasata ajada,
tüdrukuta teha tööda.
Tuli tundi, veeres päeva —
panid kokku isa kullad,
10. isa kullad, ema kullad,
oma väikese venna kullad
ja oma õndsa õe kullad,
läksid sepa palve'elle:
«Kulla seppa, hella seppa,
15. tee mulle kuldne kaasakene,
vala vaskine emanda,
hõbedane teinepooli!»
Sepp tegi sulle kuldse kaasa,
valas vaskise emanda,
20. hõbedase teisepoole.
Võtsid kulla kainelusse,
viisid kulla sa koduje,
hõbedase õue peale.
Panid kulla kündemaie,
25. hõbedase äästamaie.
vaske rehte peksemaie.
Kuld ei hakand kündemaie
ega hõbe äästamaie,
vaskne rehte peksemaie.
30. Viisid kulla kamberisse,
panid ette võidaleiba,
meelitasid metta sööma.
- Ei see kuld ei võtnud võida
ega hõbe mekkind metta.
35. Läksid kullaga magama,
hõbedaga hingamaie.
Heitsid kulla käe peale,
hõbedase hõlma alla —
mis oli külge vastu kulda,
40. see oli külge külma külge;
mis oli külge vastu vaipa,
see oli külge sooja külge.
Tõusid hommiku ülesse —
ei see kuld ei kuulnud tõusta,
45. hõbedane ärgatagi.
Võtsid kulla kainelusse,
hõbe hõlmade vahele —
läksid külade juurde,
küla vana taadi juurde:
50. «Küladeid, eidekesed,
külataadid, taadikesed,
aidake aru pidada,
mis sellel kullal puudunekse?»
Küladeid kostelikud.
55. külataadid tappelikud:
«Oh sina nolki, noori meesi!
Kuus sel kullal puudunekse:
keelta suhu, meelta pähe,
otsa oidu ümmargusta,
60. südant alla rinnavitsa,
sisse silmanägemista,
pähe kõrvakuulemista!
Võtnud naine neidudest —
kui lähed õhtul sa koduje,
65. naerab naine neidudest!»

11. «KALMUNEIU»

- Peeter peeni poisikene,
kalevine mehikene
raius sõõru, rookis sõõru,
kündis sõõru, külvas kaera,
5. külvas kesva kirikuteele,
kaera kalmutee äärde.
Ise kündis, ise mõtles,
ise külvas ja kõneles:
«Kasva, kasva kaerakene,
10. kerki üles, kesvakene!
Oh kalmu, kasvata kaera,
oh kirik, kergita kesva!
Kui mul kasvab kaunis kaera,
kaunis kaera, kiidukesva —
15. mina kalmust naise naidan,
liivasta neitsi nimitsen!»
Kasvas kaunis kaerakene,
kerkis kiidukesvakene,
- Peeter peeni poisikene,
20. kalevine mehikene
viis siis likku ta linnaksed,
viis ojasse õlleterad,
hakkas naista naitemaie,
ubasuuda ostemaie.
25. Ei olnud õige, nagu ütles,
ei olnud tõsi, mis ta töotas,
ei ta kalmust naista naitnud,
liivast ei neitsit nimitsend.
Peeter peeni poisikene,
30. ehtis ennast ta ilusasti:
selga ajas ta sinisärgi.
pähe pani kööritud kübara,
jalga säadis saksa saapad —
nii läks kaasata kosimaie,
35. ubasuuda ostemaie.
Kosis Riiasst rikka tütre,

- võttis Riia raadilapsē.
Kui sai Peeter siis pärale
Riia rikka raadi õue —
40. kuld oli katus koja päälla,
höbedased aiavitsad,
teraksesta teibapaarid.
Ajas hobuse muru pääle,
paadi pärapaja alla,
45. ise läks tuppa teretama,
teretama, tervitama:
«Tere, tere, neiu ema,
neiu ema, neiu isa,
neiu viisi vennakesta,
50. kuusi kullasta sösarta!
Ons teil neiduda koduna,
siidipõlle põrmandulla,
kuldapärga kamberissa?
Kas saab siita mulle naista,
55. meelikada mõrsijada?»
Neiu ema hellakene,
tema lausus meelestana,
oma meele poolestana:
«Küll on meilla neidu kodu,
60. siidipõlle põrmandulla,
kuldapärga kamberissa.
Saab küll siita sulle naine,
saaneb meelikas mõrsija!»
Peetrit toas södetie,
65. södetie, joodetie,
teda meella ravitseti,
vahaleemel vastu võeti —
neidu aidas ehitati,
kamberissa kaunistati.
70. Sai siis neidu valmistatud,
kaokene kaunistatud,
neiu ema hellakene,
ise lausus meelestana,
oma meele poolestana:
75. «Peiukene, poisikene,
aja hobu aida ette,
keera kambri ukse ette!»
Neidu astus aidast välja,
kamberista kapsateles —
80. kirevambi kui see rähna,
meelusambi metsalindu.
Neidu saani saadetie,
peiu kõrva paigutati:
anti kulda kotitäisi,
85. pandi karda karbitäisi.
Peeter mõrsja vastu võttis,
sõtse saanile sõõritas,
ise äärele seisatas,
pani jala parda'alle —
90. saani parras praksatie,
looga küüsi loksatie.
Peeter lausus meelestana,
oma meele poolestana:
«Jumal teaneb Jumaluke,
95. Mari teaneb madaluke,
ehk mul itkud eessa onvad,
silma-vesi eessa veereb!
Miksi loksus looga küüsi,
miksi praksus saani parras?»
100. Hakkas koju minemaie,
vendadele veeremaie.
105. Olid hüvad tal hobused,
olid kaunid kaerasööjad,
läksid märke mängidessa,
kallastesse kareldessa.
Sai ta kalmu kaela saanud,
sai ta koolu kohta saanud,
jõudis ligi liivakulle,
manalaste maie pääle —
110. jäi tal saani seisemaie,
päralauda peatama,
puutus regi kivi külge,
reepõhja kännu külge,
kaustavitsa kadajasse,
115. põikipooli pedajasse.
Peeter peeni poisikene,
emalapsi hellakene
mineteli, tuleteli,
mineteli meelihobust,
120. tuleteli tuliratsut —
ei saa minna meelihobu,
ei saa tulla tuliratsu,
pääse saani seisemasta,
päralauda peatamasta!
125. Kaasa küündis küsimaie,
noorik hakkas nõudemaie:
«Miks sa kisud kivistikku,
miks sa kakud kännustikku?
Sõida säätud silda mööda,
130. lase tehtud teeda mööda!
Ilmaline, kalmuline,
tule päästa regi kivist,
kaustavitsa kännustikust!»
Välja tulid toonilased,
135. vastu kostsid kalmulised,
Tooni tütterid tõrelid,
Mana lapsed manitsesid:
«Peeter peeni poisikene,
kosilane kõrgikene,
140. ei olnud õige, mis sa ütlid,
ei olnud tõsi, mis sa töotid —
olid sa maada kündemassa,
leivamaada liitemassa,
kui sa künnid, siis sa mõtlid,
145. kui sa külvid, siis kõnelid:
«Kasva, kasva kaerakene,
kerki üles, kesvakene!
Mina kalmust naise naidan,
liivasta neitsi nimitsen!»
150. Peeter peeni poisikene,
kaval veli, veljokene!
Anna nüüd meile, mis sa annad,
tõota, veljo, mis sa töotad!»
Peeter peeni poisikene
155. töötas kimbu kinda'aida,
kaksi kimpu kapukaida,
lubas lidu linikuida,
hauatäie hamesida,
lubas kirstu kirevaida,
160. kogu vaka valge'eida.
Peeter peeni poisikene,
emalapsi hellakene
mineteli, tuleteli,
mineteli meelihobust,
165. tuleteli tuliratsut —

- ei saa minna meelihobu,
ei saa tulla tuliratsu,
pääse saani seisemasta,
päralauda peatamasta!
170. Jälle tulid toonilased,
vastu kostsid kalmulised,
Tooni tütterid tõrelid,
Mana lapsed manitsesid:
«Anna meile, mis sa annad,
175. tööta, veljo, mis sa töotad!»
Peeter peeni poisikene
töötas rakkest isa ruuna,
isa ruuna, ema lehma,
180. lubas velle künnihärjad,
pääle sõtse lüpsilehjad,
lubas karja kasvamasta,
põlluvilja võrsumasta!
Peeter peeni poisikene,
emalapsi hellakene
185. mineteli, tuleteli,
mineteli meelihobust,
tuleteli tuliratsu —
ei saa minna meelihobu,
ei saa tulla tuliratsu,
190. pääse saani seisemasta,
päralauda peatamasta!
Jälle tulid toonilased,
vastu kostsid kalmulised,
Tooni tütterid tõrelid,
195. Mana lapsed manitsesid:
«Anna meile, mis sa annad,
tööta, veljo, mis sa töotad!»
Peeter peeni poisikene
töötas pungast poeraha,
200. karmanista kaubaraha,
lubas vaka vana raha,
külimitu killingida,
lubas kulda kotitäie,
kallist karda karbitäie!
205. Peeter peeni poisikene,
emalapsi hellakene
mineteli, tuleteli,
mineteli meelihobust,
tuleteli tuliratsu —
210. ei saa minna meelihobu,
ei saa tulla tuliratsu,
pääse saani seisemasta,
päralauda peatamasta!
Jälle tulid toonilased,
215. maasta tõusid kalmulised,
ette seisid Tooni tütred,
taha Mana need miniad,
ligi liiva lellenaised.
Kõik nad kalmusta kõnelid,
220. sõna ütlid sõmerasta:
«Anna nüüd meile, mis sa annad,
tööta, veljo, mis sa töotad!»
Peeter peeni poisikene
töötas sada saajameesta,
225. pääle kümme peiupoissi,
lubas kodu kalevise,
oma õue õunapuise,
lubas isa, lubas ema,
õed ja vennad õuestagi!
230. Peeter peeni poisikene,
- emalapsi hellakene
mineteli, tuleteli,
mineteli meelihobust,
tuleteli tuliratsu,
235. ise mööka tilisteli,
kaelarauda raputeli,
tahtis raiu ratsu päada,
hüva hoosta ta hukata!
Ei saa minna meelihobu,
240. ei saa tulla tuliratsu,
pääse saani seisemasta,
päralauda peatamasta.
Peeter peeni poisikene,
kalevine kosilane
245. löi ta käe vastu kätta,
teise käe vastu teista:
«Mis nüüd teha, kuhu minna?
Anda kallis kaali alta,
linnuk linase alta?»
250. Töötas noore nuku alta,
kabukese kaali alta,
linnukese lina alta —
nüüd sai minna meelihobu,
nüüd sai tulla tuliratsu,
255. pääsis saani seisemasta,
päralauda peatamasta,
kerkis regi kivi küljest,
reepõhja kännu küljest.
Sai siis Peeter koju jõudnud
260. ema läks vastu vaatamaie,
kandja vastu kaemaie,
kas saab noorik naerule,
kas saab tugev toberille,
kas saab paras pangedelle!
265. Ema katsus kaali alla,
heitis sõrme sõba alla,
leidis koolija saanista,
kalmulise kaali alta.
«Pojakene poisikene,
270. miks sul koolja saani seessa,
kalmuline kaali alla?
Sina kalmust naise naitsid,
sestap koolja saani seessa,
kalmuline kaali alla!
275. Pojakene, poisikene,
kuhu mul nüüd sinda panna?
Neiulla on sugu suuri,
sugu suuri, võsa laia,
teda taga otsitakse,
280. vara vaja leietaakse!»
«Emakene, memmekene,
poeg pane täheks taeva'asse,
mini merre sõmeraksi!
Tuled üles hommikulla,
285. vara enne valge'eda,
vaata tähti taeva'assa:
mis on tähte ilusambi,
ilusambi, valusambi —
see on sinu armas poega.
290. Lähed vara sa vesile,
lähed mere ääre pääle —
mis on sõmer hõörisambi,
hõörisambi, veerisambi —
see sinu meelikas minia.»
295. Ema istub itkemaie,

300. muru pääle muretsemaie,
suu itkeb, süda muretseb,
silmad vetta veeretavad,
pale laseb laine'eida:
kasvatasin tüttreida,
hoidsin oma heada poega,
kasvatasin, kallistasin,

305. suu juures suigutasin —
mõtlesin tuge tulema,
arvasin abi olema!
Ei saanud abi emale,
ei tulnud tuge haudujale.
Seni ma itken, kuni elan,
seni kurdan, kuni koolen.

12. EPILOOG

Võõra hirmud, võõra armud —
need käivad läbi südame,
läbi mu ihu ilusa,
läbi mu pale punase.

Ole terve, tütar noori,
oma au hoidemasta,
suurta koera surmamasta,
teeröövliit tappemasta!
Minu töö, minu tegeva,
minu see poega päralta,
minu see oma oleksi!
Ei või katta kargajada,
ei või petta pelgajada,
varjata verevalajat!

Mõistad võtta, mõistad hoida,
mõista õigesti elada!
Ei olnud õige, mis sa ütlid,
ei olnud tõsi, mis sa töotid!
Anna nüüd meile, mis sa annad,
töota, veljo, mis sa töotad!

Ei ole armuandijada,
ega peasilitajada.
Tuleb tuuli, annab armu,
paistab päeva, pead silitab.
Emal oli hulka tüttreida,
kaksi hulka kanaseida...
Tuleb tuuli, annab armu,
paistab päeva, pead silitab.

Tekstide allikad

1. J. HURT, Setukeste laulud I 1904
2. Eesti rahvalaulud dr. J. Hurda ja teiste kogudest. Toimetanud O. KALLAS jt. I 1926, II 1932
3. Eesti rahvalaulud. Antoloogia. Toimetanud Ü. TEDRE I—IV 1969—1974

Viiside allikad

1. H. TAMPERE, Eesti rahvalaule viisidega IV 1964
2. Eesti Raadio ja Kirjandusmuuseumi heliarhiivid

*

PROLOOG (orig. «Tütarde tapja») — laulnud Katri Sikk, 84 a. vana, Antsla rajoonis, Varstu alevikus (Rõuge kihelkonnas) 1957. a.

KARSKE NEIU (orig. «Suisa suud») — laulnud Juuli Ott, 67 a. vana, Kolga-Jaani kihelkonnas, Võisiku vallas, Oti külas 1936. a.

EKSINUD NEIU (orig. «Mareta laps») — laulnud Mari Kullamägi, Kadrina kihelkonnas, Vohnja vallas, Ohpalu külas 1913. a.

MEHETAPJA (orig. «Laevahukk») — laulnud Miina Aer, Põide kihelkonnas, Uuemõisa vallas, Ardla külas 1909. a.

NAISETAPJA («Tooma laul») — laulnud Anna Oja, 56 a. vana, koos kooriga, Võru rajoonis, Helbi külas (Setumaa) 1972. a.

KULDNAINE — laulnud Miina Salström, 53 a. vana, Kuusalu kihelkonnas, Kolga vallas, Hara külas 1911. a.

KALMUNEIU

a) Peetri motiiv — laulnud Anna Kõiv, 70 a. vana, koos kooriga, Põlva rajoonis, Matsuri külas (Setumaa) 1972. a.

b) neiu motiiv — laulnud Alla Roosimägi, 57 a. vana, Petseri rajoonis, Trõnnõ külas (Setumaa) 1979. a.

c) kalmuliste motiiv — laulnud Nasta Lust, 79 a. vana, koos kooriga, Võru rajoonis, Obinitsa külas (Setumaa) 1972. a.

d) Peetri ema motiiv (orig. «Marjuleminek») — laulnud Anne Pai, 55 a. vana ja Maria Pai, 63 a. vana, Võru rajoonis, Pliia külas (Setumaa) 1973. a.

12 EPILOOG

Mõistad võtad, mõistad hoidid
 mõista õigeid eladaid
 Et õigust õige, mis sa ütled
 et õigust õigust, mis sa ütled
 Aina õigust, mis sa annad
 õigust võtad, mis sa ütled

Et õigust õigust, mis sa ütled
 et õigust õigust, mis sa ütled
 I õigust õigust, mis sa ütled
 et õigust õigust, mis sa ütled
 Aina õigust, mis sa annad
 õigust võtad, mis sa ütled

Õigust võtad, mis sa ütled
 et õigust õigust, mis sa ütled
 Aina õigust, mis sa annad
 õigust võtad, mis sa ütled

Õigust võtad, mis sa ütled
 et õigust õigust, mis sa ütled
 Aina õigust, mis sa annad
 õigust võtad, mis sa ütled